

з цього сферу значень кожного показника СЕЕС можна розділити на п'ять станів: безпечний, кризовий, критичний, катастрофічний, реабілітаційний. З огляду на те, що еколого-економічна безпека – це стан рівноваги та захищеності, за якого навантаження на СЕЕС перебуває в межах її ємності, то для еколого-економічної безпеки характерними є перші три стани: безпечний, кризовий та критичний. Коли показники СЕЕС перебувають в межах цих трьох станів, то за таких умов забезпечується еколого-економічна безпека.

Стан еколого-економічної безпеки визначається шляхом аналізу значень системи індикаторів еколого-економічної безпеки. Індикатори еколого-економічної безпеки – це система показників, за допомогою яких ми будемо характеризувати стан СЕЕС, тобто це кількісна інформація, що показує зміну стану СЕЕС в часі. Індикатори становлять інструмент для вимірювання стану СЕЕС на основі кількісної та якісної її характеристики. Індикатори дають змогу на практиці під час порівняння їх з відповідними показниками СЕЕС визначити стан еколого-економічної безпеки. Тому під час розроблення індикаторів еколого-економічної безпеки потрібно враховувати такі вимоги:

- відповідність індикаторів еколого-економічної безпеки показникам СЕЕС;
- репрезентативність індикаторів еколого-економічної безпеки основним зовнішнім та внутрішнім загрозам;
- здатність індикаторів еколого-економічної безпеки забезпечити здатність СЕЕС функціонувати у режимі розширеного відтворення.

Отже, еколого-економічна безпека – це стан стійкості, динамічної рівноваги та захищеності СЕЕС – незважаючи на небезпечний вплив біотичних, абіотичних чи антропогенних чинників, припинення поставок сировини чи спроби економічного диктату.

Література

1. Проблеми сталого розвитку України. – К. : Вид-во БМТ, 2001. – 326 с.
2. Данилишин Б.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко, Я.В. Коваль та ін. – К. : РВПС України НАН України, 1999. – 716 с.
3. Основи стійкого розвитку : навч. посібн. / за заг. ред. д-р екон. наук, проф. Л.Г. Мельника. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2005. – 654 с.
4. Стратегія і проблеми устойчивого развития России в XXI веке. – М. : ЗАО Изд-во "Экономика", 2002. – 414 с.
5. Нам жити на цій землі. Програма дій "Порядок денний на XXI століття (AGENDA)". – К. : Вид "Інтелсфера", 2000. – 360 с.
6. Концепція сталого розвитку України. – К. : Вид-во БМТ, 2001. – 322 с.
7. Гуцул Є. Австрійцям – вершки, Українцям – корінці, або кому буде весело від "Карпатиленду"? / Є. Гуцул // Дзеркало тижня, 9-15 серпня 2003 р., № 30(455).
8. Лукинов І.І. До стабілізації еколого-економічного і соціального розвитку / І.І. Лукинов // Проблеми сталого розвитку України. – К. : Вид-во БМТ, 2001. – С. 21-41.
9. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Вид "Преса України", 1997. – 80 с.
10. Косевцов В.О. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів : монографія / В.О. Косевцов, І.Ф. Бінько. – К. : Вид-во НІСД, 1996. – 61 с.
11. Олдак П.Г. Общие начала биосоциальных исследований. Теория взаимосвязи общественного производства и окружающей сферы : учебн. пособ. / П.Г. Олдак. – М. : Изд-во НГУ, 1977. – 71 с.

12. Мельник Л.Г. Механизмы формирования устойчивого развития / Л.Г. Мельник // Механизм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми : Вид-во Сумського ДУ. – 2000. – Вип. 1. – С. 5-16.
13. Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы) / Н.Ф. Реймерс. – М. : Журнал "Россия Молодая", 1994. – 367 с.
14. Андерсон Дж.М. Экология и наука об окружающей среде: биосфера, экосистемы, человек. – Л. : Гидрометеоиздат, 1985. – С. 11-13.
15. Лицур І.М. Теоретико-методологічні основи еколого-економічної безпеки (на прикладі лісових ресурсів Карпат) / І.М. Лицур. – К. : Вид "Наук. світ", 2004. – 139 с.
16. Туныця Ю.Ю. Эколого-экономическая эффективность природопользования / Ю.Ю. Туныця. – М. : Изд-во "Наука", 1980. – 168 с.
17. Федоренко Н.П. Природа, экономика, наука / Н.П. Федоренко, Н.Ф. Реймерс // Природа. – 1974. – № 3. – С. 2-13.

Лицур И.М. Устойчивое развитие или эколого-экономическая безопасность?

Дана критическая оценка концепции устойчивого развития. Приведены аргументы о невозможности перехода человечества на принципы устойчивого развития в ближайшем будущем. Изложено авторское видение понятия эколого-экономической безопасности как идеи, достижение которой является более реальным в ближайшее время.

Lytsur I.M. Sustainable development or ecology-economic safety?

In clause the critical estimation of the concept of steady development is given. The arguments about impossibility of transition of mankind on bases of steady development in the near future are given. The author's vision of concept of ecology-economic safety is stated, as ideas, which achievement is more real in a near future.

УДК 630*6:658.821

Доц. А.І. Карпук, канд. екон. наук – Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

РИНКОВА МОДЕЛЬ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ: ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Розглянуто ринкову модель лісокористування. Обґрунтовано механізми підвищення ефективності лісокористування на основі комплексу заходів державного управління в лісових господарствах і регулювання лісових відносин.

Ключові слова: модель, ринок, лісокористування, еколого-економічні аспекти.

Постановка проблеми. Головними економічними проблемами лісового господарства незалежно від виробничих відносин у суспільстві є стратегічне планування сталого розвитку лісів, визначення порівняльної економічної ефективності альтернативних технологій їх використання і відтворення, еколого-економічна оцінка лісових ресурсів як основа планування та стимулювання раціонального лісокористування; гарантійне фінансування лісового господарства, засноване на збалансованості доходів і витрат, стимулювання працівників лісового господарства на збереження лісів, підвищення їх продуктивності та посилення захисних функцій, отримання максимального доходу, бережливе витрачання бюджетних коштів [1].

Державне управління лісами в період планової економіки не було ефективним. За часи незалежності України в лісовому господарстві зроблено немало для переходу на ринкову модель лісокористування, зокрема, прийнято новий Лісовий кодекс (2006 р.), розроблено механізми продажу круглих

лісоматеріалів на аукціонах. Проте минули роки і стало зрозуміло, що цього недостатньо – залишаються старі підходи до планування, фінансування та економічного оцінювання лісових ресурсів. Лісова наука і практика не змогли швидко адаптуватися до ринкових умов. Погляди науковців і практиків інколи зовсім різняться. Реформування лісової галузі не може бути ефективним без широкого обговорення проблем лісової галузі і вироблення на цій основі спільної моделі сталого лісокористування. Тільки поступове закладання принципів ринкової економіки на еколого-економічних засадах створює фундамент для збалансованого розвитку лісокористування.

Пошуком ефективних моделей управління лісами на національному і регіональному рівнях займалося велике коло вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких варто зазначити роботи С. Генсірука, А. Дейнеки, Я. Дяченка, Я. Ковалю, Є. Мішеніна, М. Попкова, М. Римара, І. Синякевича, Ю. Туниці, О. Фурдичка, І. Юхновського, М. Мойсєєва, А. Петрова, В. Страхова, С. Починкова та багатьох інших. Незважаючи на численні дослідження, проблема розвитку лісокористування в Україні залишається надзвичайно актуальною.

Мета дослідження полягала в обґрунтуванні ринкової моделі лісокористування на економіко-екологічних засадах.

Виклад основного матеріалу. На відміну від планової, в ринковій економіці ціна лісопродукції визначається на основі попиту і пропозиції. Не виключається і державне регулювання. Ринковий механізм дає змогу максимізувати вартість лісових ресурсів, якщо розуміти принципи його функціонування.

У лісовому господарстві України переважає державна власність на ліси, що робить управління лісовим сектором недемократичним. Де-юре в Україні лісовим кодексом закріплено різні форми власності на ліси, де-факто забезпечується лише одна – державна. Для того, щоб лісовий сектор ефективно розвивався, потрібно частину лісів передати у приватні руки, посилити роль суспільних організацій і рухів. Це і створить необхідні передумови для формування ефективної системи управління лісами.

Сталий розвиток лісокористування в умовах ринкової економіки має забезпечувати збереження лісів для майбутніх поколінь, посилення їх продуктивних і захисних функцій, збалансованості лісових доходів і витрат, пріоритет лісвницької діяльності над господарською, максимізацію лісового доходу, сприятливі умови для розвитку лісового бізнесу, подвійну участь в організації лісокористування законодавчої влади та громадських організацій, зацікавленості місцевих адміністрацій та місцевого населення в збереженні лісів та раціональному використанні лісових ресурсів.

Лісовий дохід має як мінімум дорівнювати витратам на ведення лісового господарства і забезпечувати нормальний підприємницький прибуток. Досягти цього не завжди вдається. Це пояснюється низкою факторів, головними з яких є незбалансованість попиту і пропозиції на круглі лісоматеріали, недостатня орієнтація лісового менеджменту на ринок, не розуміння механізмів ціноутворення на сортименти круглого лісу в ринкових умовах. Для підвищення ефективності лісгосподарської діяльності потрібно розробити механізми істотного збільшення лісового доходу за допомогою стимулювання

попиту на кінцеву продукцію з деревини, раціоналізації планування лісгосподарської діяльності з жорстким контролем за витрачанням коштів, оптимізувати чисельність працівників у лісгосподарських підприємствах, розробити мінімальні норми продуктивності праці.

Більшість вітчизняних вчених сходяться на тому, що лісове господарство в умовах ринку має само заробляти на себе кошти, тобто бути самоокупним. Самоокупність лісгосподарської діяльності може бути госпрозрахунковою та бюджетною. Перша передбачає контроль над фінансовими потоками виключно органами лісового менеджменту. Внаслідок того, що все суспільство повинно отримувати користь від лісу, лісгосподарські підприємства сплачують податки до державних і місцевих бюджетів.

Друга форма організації фінансових потоків у лісгосподарському виробництві виглядає більш закономірною. Використання, відтворення, охорона і захист лісів – важливе завдання державного управління. Бюджетний кодекс в цьому випадку слугує інструментом регулювання фінансових потоків у лісгосподарській діяльності. Самоокупність лісового господарства досягається шляхом створення лісових бюджетів у складі державних і регіональних бюджетів. У цьому випадку всі доходи спочатку надходять першочергово на бюджетні рахунки і створюють кошти цільового призначення. За наявності захищених довгострокових регіональних програм сталого розвитку лісів і наявного кошторису доходів і витрат фінансові органи переводять цільові кошти на рахунки організацій і здійснюють контроль за їх використанням. За бюджетної самоокупності лісгоспи стають бюджетними закладами системи державного управління лісами.

Основною перевагою такої форми організації фінансових потоків є:

- звільнення лісгоспів від податку на підприємницьку діяльність;
- використання лісового доходу в повному обсязі на ведення лісового господарства;
- перерахування бюджетних коштів на рахунки державних органів лісового господарства на основі науково обґрунтованих і суспільно визнаних довгострокових програм сталого розвитку лісів і наявних кошторисів доходів і витрат відповідно до законодавства;
- можливість розподілу частини доходу між лісгоспами регіонального підпорядкування;
- посилення контролю за доходами і витратами в лісовому господарстві з боку законодавчої влади, фінансових органів виконавчої влади, громадських організацій.

Якість стратегічного планування є вирішальним чинником для фінансування заходів щодо відтворення, охорони і захисту лісів, ефективності їх використання, отримання лісового доходу. У цьому випадку довгострокова програма сталого розвитку може слугувати інструментом формування лісової стратегії. Таку програму може розробляти як окремий підрозділ лісгосподарського підприємства, так і окремий орган регіонального підпорядкування. Вона має відповідати довгостроковим цілям сталого розвитку лісів, системі заходів з відтворення, охорони і захисту лісів, лісовому доходу, витратам на ведення лісового господарства. Стратегічні цілі повинні переглядатися залежно від зміни фінансування.

Важливого значення в ринкових умовах лісогосподарські підприємства повинні надавати поточному плануванню лісокористування. Особливо це стосується планів рубань головного і проміжного користування, від яких залежить ділова активність лісогосподарських підприємств і сума податкових платежів. Планування рубань має відбуватися з використанням ГІС технологій. Критерієм оптимізації плану повинна стати максимізація прибутку з виконанням відповідних вимог, які відповідають сталому розвитку лісів. При цьому планові розрахунки мають бути максимально прозорими, підкріплюватися фінансовою звітністю.

Як вдало зазначає російський вчений С. Починков, планування лісового господарства за цілями і змістом істотно відрізняється від планування промисловості. Обсяги заходів з відтворення лісів залежать не від ринкового попиту, а від досягнутого рівня в передплановий період або наявних виробничих потужностей. Їх величина – розумний компроміс між необхідністю як мінімум зберегти важливі функції лісів у рамках довгострокової перспективи і можливостями суспільства виділити на ці цілі фінансові ресурси. Перед поточним плануванням в лісовому господарстві постає завдання обґрунтувати технології і обсяги заходів з використання, відтворення, захисту і охорони лісів [1].

Під час розроблення поточного плану потрібно провести економічну оцінку лісових ресурсів; намітити попередні плани рубань головного і проміжного користування; скласти баланс заготівлі і продажу лісоматеріалів; скоригувати плани рубань з урахуванням ліквідності і середніх цін франко-склад лісозаготівельника за лісоматеріалами різних якісних груп; розробити прейскурант кореневих цін на деревину (має переглядатись щоквартально) на лісосіках, які включають в план рубань; розрахувати лісовий дохід; підготувати план заходів з лісовідновлення, охорони і захисту лісів; визначити суму прямих витрат на ці заходи; розрахувати за статтями суму загальногосподарських витрат, адміністративних витрат; встановити потребу в капітальних витратах на оновлення і розширення парку машин і механізмів, капітальний ремонт; реконструкцію і будівництво споруд; скласти кошторис доходів і витрат лісового господарства [1-2].

Важливим елементом системи сталого лісокористування є комплексне оцінювання не лише результатів використання лісових ресурсів, але і корисних функцій лісу. Необхідною умовою такого оцінювання повинна бути, з одного боку, економічне оцінювання лісових ресурсів, тобто визначення максимальної величини ренти, яку може бути отримано за певної ринкової кон'юнктури за рахунок раціонального лісокористування; з іншого – оцінювання екологічно збалансованого лісокористування, яка би враховувала природні закономірності розвитку лісових екосистем. З економічного погляду лісові ресурси можна достовірно оцінити двома способами: на основі ринкових цін на кінцеву лісопродукцію або за цінами круглих лісоматеріалів, які формуються на аукціонах.

Економічне оцінювання лісових ресурсів регіону повинна базуватися на детальному вивченні внутрішнього лісового ринку. Лісова рента багато в чому залежить від збуту деревини і транспортних витрат на доставку сировини

до місця перероблення, ціни проміжної і кінцевої продукції. Тому їй потрібно розраховувати виходячи з раціональної транспортної схеми постачання лісоматеріалів в регіон і структурної збалансованості заготівлі і споживання деревної сировини. Інструментом вирішення цієї проблеми може слугувати математичне моделювання розвитку лісового ринку. Для цього може бути використано балансову економіко-математичну модель виробництва, транспортування і споживання деревини за породно-розмірно якісними групами з критеріями оптимізації – мінімум транспортних витрат, максимум лісового доходу.

Регіональна система економічних оцінок деревних ресурсів дасть змогу створити основу для ефективного планування лісокористування і лісовідновлення, яка б, з одного боку, забезпечувала отримання органами лісового господарства максимально можливого лісового доходу, з іншого – повною мірою враховувала інтереси лісопереробних підприємств, стимулювала промислове зростання.

Економічну оцінку ставок попневої плати за деревину, що відпускається на корені, проводять на основі аналізу конкретних деревних ресурсів з урахуванням важливих виробничих чинників, які впливають на ефективність лісозаготівель і лісовідновлення.

На наш погляд, розмір платежів за користування деревиною, що відпускається на корені, має здійснюватися в такому порядку:

- 1) спочатку аналізуються попередні економічні показники головного і проміжного користування деревними ресурсами в регіоні: обсяги лісозаготівель, сортиментна структура, ціни на сортименти круглого лісу франконижній склад (для внутрішнього ринку і для експорту), поточні витрати на заготівлю знеособленого кубометра круглого лісу, споживчий попит на лісопродукцію на внутрішньому ринку;
- 2) на основі аналізу економічних показників лісокористування проводять районування регіону за економічними умовами експлуатації лісових ресурсів, що охоплює: експлуатаційні характеристики лісосічного фонду (питома вага породних насаджень, середній об'єм стовбура, середній запас на 1 га), логістичну доступність лісових ресурсів, що характеризується відстанню доставки до пункту їх споживання;
- 3) з урахуванням споживчого попиту і попереднього плану рубань складають баланс заготівлі і продажу лісоматеріалів, встановлюється ліквідність лісоматеріалів за породно-розмірно-якісними групами; визначають економічно доступні ресурси на кожній лісосіці, коригують план рубань відповідно до збалансованості заготівлі і продажу лісоматеріалів; визначають середньозважену ціну за породно-розмірно-якісними групами на весь обсяг заготівлі і реалізації круглих лісоматеріалів; розраховують кореневі ціни на стовбури за породами і ступенем товщини на лісосіках, які внесено до плану рубань; розраховують стартові ціни на сортименти круглого лісу, що виставляються на регіональному аукціоні.

Принципового значення набуває стягнення платежів під час експорту круглих лісоматеріалів. Надприбутки експортерів по суті – це не що інше як лісова рента. Вона може стягуватись як попнева плата під час експорту лісоматеріалів або як експортний податок на митному кордоні України. Висока ефективність експорту породжуються значною різницею світових і внутріш-

ніх цін. Рівень світових цін зумовлений вищою купівельною спроможністю населення економічно розвинених країн. Зважаючи на це, експортери повинні отримувати лише ту частку доходів, на яку дійсно заслуговують – нормальний підприємницький прибуток. Все інше має забирати держава у вигляді стягнень до місцевого і державного бюджету. Ці заходи створюють умови для бездефіцитності лісових бюджетів.

Важливою сферою державної лісової політики є розумне втручання в процес ціноутворення на лісові ресурси. Основним завданням держави як власника лісових ресурсів має бути створення партнерських відносин між лісогосподарськими підприємствами та приватними лісокористувачами. На основі переговорного процесу між органами виконавчої влади і союзами лісопромисловців має досягатися консенсус щодо головних економічних критеріїв оцінювання лісових ресурсів. До цих критеріїв відносять: ринки збуту лісопродукції, насамперед круглих лісоматеріалів і особливо дрібної і низькоякісної деревини, розрахункові ціни на лісопродукцію, сучасний рівень оплати праці, нормальну рентабельність.

Попневу плату необхідно використовувати як інструмент державного регулювання цін на лісопродукцію з метою повного вилучення лісової ренти. Для цього під час визначення ставок попневої плати потрібно приймати розрахункові ціни на проміжну і кінцеву лісопродукцію, а також ціну лісоматеріалів, яка формується на аукціонах.

Висновки та пропозиції. Модель розвитку лісокористування за ринкової економіки має забезпечувати збереження лісів для майбутніх поколінь, посилення їх продуктивних і захисних функцій, збалансованості лісових доходів і витрат, пріоритет лісівничо-екологічної діяльності над господарською, максимізацію лісового доходу, сприятливі умови для розвитку лісового бізнесу, подвійну участь в організації лісокористування законодавчої влади та громадських організацій, зацікавленості місцевих адміністрацій та місцевого населення в збереженні лісів та раціональному використанні лісових ресурсів.

Необхідними заходами підвищення ефективності управління лісами повинні стати економічне оцінювання лісових ресурсів на основі рентного підходу, орієнтація лісового менеджменту на ринкові фактори ціноутворення, вилучення повною мірою попневої плати на користь державного і регіонального бюджету, вирівнювання прибутковості експорту лісопродукції порівняно із внутрішнім ринком.

Література

1. Починков С.В. Рыночная модель лесопользования: экономические аспекты / С.В. Починков // Лесное хозяйство : журнал. – 2000. – № 1. – С. 26-31.
2. Русова И.Г. Доходность лесопользования и лесная политика / И.Г. Русова, В.А. Шкунов // Лесное хозяйство : журнал. – 2000. – № 6. – С. 4-7.
3. Коваль Я.В. Економічна оцінка лісових ресурсів: методологія, методика, практика / Я.В. Коваль. – К. : РВПС при НАН України, 1998. – 43 с.
4. Синякевич І. Лісове господарство України в 21 ст. : сценарії розвитку / І. Синякевич, І. Соловій, А. Дейнека // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2007. – № 9. – С. 72-81.

Карпук А.И. Рыночная модель лесопользования: экономико-экологические аспекты

Рассмотрена рыночная модель лесопользования. Обоснованы механизмы повышения эффективности лесопользования на основе комплекса мер государственного управления в лесных хозяйствах и регулирования лесных отношений.

Ключевые слова: модель, рынок, лесопользование, экономико-экологические аспекты.

Karpuk A.I. Market model of forest use: economical and ecological aspects

The article considers the market model of forest use. It is based the mechanism of the increase of forest use efficiency on the basis of complex tools of state management in the forestry and regulation of forest relations.

Keywords: model, market, forest use, economical and ecological aspects.

УДК 504.05(477)

Доц. Г.З. Леськів, канд. техн. наук – Львівський ДУВС

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ПРОЕКТОВАНОЇ ТА ЗДІЙСНЮВАНОЇ АНТРОПОГЕННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДОВКІЛЛЯ

Розглянуто метод оцінювання впливу проекрованої та здійснюваної антропогенної діяльності на навколишнє природне середовище та особливості розроблення та передачі на експертизу проекрованої та здійснюваної антропогенної діяльності на довкілля.

Ключові слова: екологічна експертиза, проектована та здійснювана антропогенна діяльність, оцінювання впливів на навколишнє середовище, наукова еколого-експертна оцінка.

Законодавчо та нормативно закріпленим методом оцінювання впливу проекрованої та здійснюваної антропогенної діяльності на навколишнє природне середовище є екологічна експертиза. Законодавчий статус екологічної експертизи закріплюється Законами України "Про охорону навколишнього природного середовища" [1] та "Про екологічну експертизу" [2]. Згідно з законом "Про екологічну експертизу", "екологічна експертиза в Україні – вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки".

Найпоширенішими об'єктами екологічної експертизи є:

- для проекрованої діяльності – проекти будівництва нових об'єктів антропогенної діяльності. Експертній оцінці підлягає спеціальний том передпроектної чи проектної документації "Оцінка впливів на навколишнє середовище" (ОВНС), якого спеціально розроблено для екологічної експертизи у складі проектної документації на нове будівництво, розширення, реконструкцію та технічне переоснащення об'єктів промислового та цивільного призначення. Під час розроблення матеріалів ОВНС ліцензовані на цю діяльність організації керуються